Vzdělavací ruch v živnostnictvu.

Úvahy prof. **B. Holmana**, Brno.

Není snadným úkolem uvažovati o vzdělavacím ruchu v živnostnictvu našem, avšak pokusím se o to v té pevné naději, že úvahy tyto budou jenom ku prospěchu živnostnictvu.

Posuzujeme-li ruch vzdělavací v kterémkoli stavu, musíme sledovati, odkud tento ruch vychází a jakým směrem se nese. Tu bude zapotřebí všimnouti si nejdříve i zde časopisectva, jakožto nejdůležitějšího činitele v tomto směru.

I. Časopisy.

Prohlížíme-li kterýkoli živnostenský list odborný, shledáváme, že až na několik vzácných výjimek je směr těchto listů více organisující než vzdělavací. Ač nikdo neupírá ani směru organisačnímu důležitosti, přece je nutno všimnouti si, jakého směru tato činnost je a není-li snad na špatných cestách. Nechci se o tom široce rozepisovati, avšak tolik mohu říci, že směr organisační často používá hesel (mnohdy více frází), která sice organisují, ale bohužel nenabádají k práci, uznání a odstranění vlastních chyb a nedostatků, nýbrž ještě více a zbytečně rozjitřují vzájemné sociální protivy různých stavů, aniž by i svému vlastnímu sebe méně prospěla.

Přihlížíme-li k číselnému zastoupení jednotlivých živností a současně k rozsahu a rozšíření jejich orgánů, přicházíme k smutnému poznání. V netečnosti k organisování se a všemu odbornému vzdělávání musíme spatřovati první příčinu živoření většiny těchto orgánů a listů odborných, jímž trpí také jejich obsah. Jak může při několika stech odběratelů redaktor (obyčejně i vydavatel a nakladatel) listu, zápasící od čísla k číslu s peněžními nesnázemi, věnovati se listu úplně a získávati mu odborné přispívatele, když sám za svou práci není odměněn a nemá existenci zajištěnou, jak přemýšleti o potřebách stavu a opatřovat se různými a nezbytnými pomůckami, jak věnovati se studiu poměrů svého stavu v jiných zemích atd. atd., když mu ke všemu tomu scházejí nezbytné prostředky hmotné a nezbytný duševní klid. Mnohý list má sice odběratelů dosti, ale obyčejně neplatících. Snad by se na místo doprošování a vymáhání předplatného po ponechání 3., 5. a po případě i posledního čísla doporučovalo zaříditi placení celého ročníku poštovním příkazem již při čtvrtém čísle na celý rok neb aspoň na půl roku. Vydavatel a nakladatel listu by takto věděl, kolik má předplatitelů zajištěných, a předplatitel by měl vědomí, že učinil zadost své povinnosti. Pak by mohly odborné listy, redigované inteligentními odborníky, vypadati zcela jinak a také by zajisté vyhledáváním odborných přispívatelů úkoly listu poctivě, správně a ku prospěchu stavu plnily. Hojně rozšířený list odborný by nalezl i hmotnou podporu v hojném

počtu stálých a dobře platících inserentů a tím by napomáhal i k rozvoji jak průmyslu tak i obchodu.

Úkol odborných listů vytknul jsem v »Živnostenských epištolách« čísle 1. těmito slovy:

»Listy odborné mají obsahovati vedle původních odborných článků dále zprávy tržní a upozorňovati jimi na výhodné prameny a dobu nákupní. Uveřejňovati oznámené a prošlé vynálezy toho kterého oboru se týkající. Zprávami z cizojazyčných listů odborných upozorňovati na všechny důležité věci kdekoli se vyskytnuvší. Oznamovati zprávy a posudky z různých odborných výstav a tím stále širší zájem a porozumění pro tyto vzbuzovati Uveřejňovati důležitá nařízení zákonů živnostenských, tyto jak náleží vysvětlovati a zároveň poukazovati na nedostatky stávajících zákonů a tím k odstranění jich a zavádění oprav přispívati. Mají působiti odbornými články na vhodné sdružování pro společný nákup a částečné zpracování surovin a otevírati sloupec pro dotazy ku bezplatným a odborným zodpovídáním jich v číslech příštích. Ony mají oznamovati nové vyšlé knihy odborné a podrobovati je věcné a nestranné kritice, kdežto od špatných a bezcenných mají zrazovati. V části inserční seskupovati inseráty hlavně do toho kterého oboru přináležející a tím umožňovati čtenářům výběr ve volbě při nákupu surovin a výrobků. Mají upozorňovati na vhodnou koupi strojů dobrých, třeba starších, a zakoupení i celých závodů a udávati zároveň, kde by výhodné podmínky místní a pracovní dovolovaly zařízení závodů nových. Oznamovati dodávky erární a vývozní podmínky do cizozemska. Zprostředkovati hledání a umísťování dobrých sil pracovních. Napomáhati financování akciových podniků. Bývají ponejvíce orgánem společenstev neb jednot a přinášejí o snahách těchto zprávy, ohlašujíce dobu schůzí a látku porad a dopřávají tím členům času ku přemýšlení a vhodnému zasažení do rozpravy.

Již z těchto malých ukázek úkolů časopisů odborných vyplývá nejlépe skutečný prospěch z nich a vskutku z rozsahu listu, obsahu jeho, hojnosti přispívatelů a článků různých, z množství inserátů atd. můžeme souditi na rozšíření listu samého a dobré plnění jeho povinností.

Z těchto úkolů a povinností listů odborných vyplývá nutnost upozorňovati na ně příslušné kruhy, aby stoupáním odběratelů množil se kruh pracovníků jich, aby list skutečně ony úkoly jemu přísluší mohl vykonávati a tak platně na rozvoj dotyčné živnosti působiti. Listy odborné mají dále vzdělávati a povzbuzovati k další práci starší odborníky, neb kdo nepokračuje, nesleduje rozvoj odboru svého ve všech směrech, stává se soutěže či konkurence neschopným a přirozeně čím dále tím více upadá, až zanikne.

Proto by neměl scházeti ani jediný list v jednotách a ústředních spolcích živnostenských, příslušného odboru listy a s ním spřízněné v žádném společenstvu, v žádné sebe menší dílně, v žádné kanceláři neb bytu i toho nejmenšího živnostníka, ku kterémuž listu mají se seřadit knihy dotyčného odboru v příruční knihovnu.«

To je povolání a úkol listů odborných. Avšak rozsah listu odborného, který by měl toto vše obsahovati, byl by značný a některé stati společné všem živnostem by se ve všech odborných listech opakovaly (zákony, úvahy o pojišťování, sdružování, učňovských výstavách atd.). Stati, týkající se zájmů všech živností, by však mohly býti uveřejňovány ve společném orgánu zemských a okresních jednot, společenstev a všech jiných sdružení živnostenských — tedy všech společenstev, besed řemeslných a podobných spolků. Orgán tak hojně rozšířený by mohl býti laciný a přístupný vedle odborného listu všem živnostníkům bez rozdílu a vykonával by dobře i poslání organisační; redigován jsa v jednotlivých odborech odborníky (právníky, živnostníky atd.) mohl by

bez přenáhlení posuzovat věci a navrhovat nápravy. Jsou-li tyto listy redigovány často redaktory, kteří ani všeobecným a odborným vzděláním, ani léty, ba ani zkušenostmi života k tomu nejsou způsobilí, nutno v tom spatřovati druhou hlavní chybu tak mnohých listů. Není-li to zbytečné tříštění sil, když vedle »Čes. Řemeslníka« a nejnověji založeného »Živnostníka« pomýšlí zemská jednota živnostenských společenstev na Moravě na vydávání svého vlastního orgánu? Jak by bylo jinak, kdyby zde byl list jediný, který zajisté by nalezl i v jiných kruzích hojně odběratelů a čtenářů, jelikož by nesloužil jednotlivým stranám, nýbrž byl by listem celého a mohutně organisovaného stavu. Doporučovalo by se dáti mu úpravu »Národ. Obzoru«, v které spíše cenný obsah listu dojde uschování, než ve formátu a úpravě denníků. Inseráty by mohly tvořiti samostatnou přílohu (jako by snad mohl obsahovati i přílohu zábavnou), a aby nerušily u vazbě celého ročníku obsah listu, mohly by v š e c h n y otisknuty v čísle posledním ve vazbě jako cenný komentář výrobců a obchodníků uzavírat vázaný ročník. Takto rozšířený společný orgán by mohl pak stálou rubrikou upozorňovat na odborné časopisy, získávat jim půdy, působit morálně i hmotně na jich rozkvět a přihlížeti na skutečné plnění jejich úkolů odborných.

Pokud i ten nejmenší živnostník nevěnuje na správné odebírání aspoň d v o u listů ročně nějaký nepatrný obnos, dotud ten povšechný pokrok živností a řemesel bude stále váznout. Inteligentní stavy věnují sta těmto účelům a m u s í, nemají-li v rozmachu všech věd zůstati pozadu — nemají-li se svými vědomostmi zastarat a se svými zastaralými názory se přežít. Podobné poměry však zavládají pomalu již i ve všech směrech výroby a proto se i výrobci musí těmto poměrům přizpůsobovat, musí jíti s duchem času a nehájit stanoviska, jaká byla snad oprávněna před sto léty.

II. O d b o r n á l i t e r a t u r a ž i v n o s t e n s k á.

K posouzení snah po dalším vzdělávání kteréhokoli stavu jest nám dobrým měřítkem trh jeho odborných knih.

Z velkého počtu příslušníků stavu živnostenského d a l o by se souditi, že každý odbor může míti aspoň n e j n u t n ě j š í p o m ů c k y, že shledáváme knihovny, které obsahují spisy, týkající se všeobecných potřeb všech stavů, a četné brožury na novější zjevy v tom kterém odboru upozorňující a k využitkování jich povzbuzující. V každém uvědomělém stavu shledáváme tyto odborné spisy a brožury v příruční knihovně každého příslušníka, tak aby je při každé vyskytující se potřebě měl po ruce.

Bylo by zajímavo míti seznam všech dosud vydaných spisů pro živnostníky s udáním nákladu a rozšíření jich, jejž vydá nám snad čilé naše »Technologické museum v Praze«. Odečteme-li spisy, vydané pro potřeby škol pokračovacích, mohli bychom ostatní sestaviti v nepatrnou řadu... Pro potřeby malých řemesel a obchodů dosud vydáno velmi málo knih a pro některé odbory

docela žádné. Nakladatelé vydávají raději knihy obsáhlejší, drahé, a ty ovšem v kruzích živnostenských nenalézají mnoho odbytu, malý náklad se nevyplácí, knihkupci neradi berou do komise knihy laciné a dokonce brožury, neb na těch se velice málo vydělá.

Knihkupec není zvyklý posílat menšímu řemeslníku neb obchodníku knihy na ukázku, nanejvýše snad několika lépe situovaným, a aby tito vyhledávali knihkupce — nenapadne opět jim. Nejstarší generaci se nelze diviti; neprošla školou pokračovací, nebyl jí dán podnět ke koupi nějakých knih vůbec a v mladší generaci je toho podněcování rovněž málo. Vždyť ani na schůzích vzdělavacích, natož snad organisačních, o potřebě odborné knihy ani neslyšíte, nanejvýš o povinnosti odebírati časopis, a to opět jenom organisující. Tyto vrstvy propadají za lup jedině kolportérům t. zv. »krvavých románů«.

Vydávat drahé knihy pro stav řemeslný při úplné apatii i pro dobrou knihu zábavnou, neřku-li poučnou, není radno, vydávati menší a ponechati prodej knihkupcům znamená skoro tolik, jako by knihy ony ani vydány nebyly.*)

Nejvydatnějším a nejlacinějším rozšiřovatelem knihy zábavné je studentstvo středních škol, inserce i sebe vydatnější a hojná jeví již mnohem menší výsledky. Proto by bylo žádoucno snahu po nákupu knih odborných účinně pěstiti na školách odborných, řemeslných, obchodních i pokračovacích, aby se takto chuť k nákupu knih odborných ujala a dále vyvíjela aspoň v generaci dorůstající.

Dalo by se snad dobře na živnostníky působiti organisovanými společenstvy, kdyby měla tato společenstva aspoň předsednictvo schopné práce a vyspělé pro potřeby doby nynější.**)

III. Kursy živnostenské.

Ten, komu se dostalo předběžného vzdělání menšího neb dokonce vůbec nedostačujícího, zejména v některých směrech, v nichž školy obecné nepodávají vůbec ničeho, bude potřebovati většího vysvětlování, případně i probírání látky od prvních počátků. Právě z této potřeby dalšího vzdělávání a z těchto citelných nedostatků

---

*) Toto tvrzení mohu doložiti vlastní zkušeností nakladatelskou. Rozeslal jsem brožury mnou vydané as 50 knihkupcům na ukázku s nabídnutím do komise — přihlásili se 3, rozeslal jsem několika větší počet přímo, byly mi po roce bez úbytku vráceny, avšak totéž se mi stalo i na zásilku vyžádanou knihkupcem s velice případnou omluvou, že prý jsem neinseroval asi v tom a tom listu a proto prý nenašla brožura povšimnutí! Z toho patrno, že spojení knihkupců se stavem řemeslným není skoro žádné — ani v Praze není valné.

**) I tu jsou moje zkušenosti smutné. Po rozeslání as 500 společenstvům, zorganisovaným v obou zemských jednotách živnost. společenstev v král. Českém a markrabství Moravském, prvního čísla »Pomůcek pro živnostníky« — »Účetnictví« od J. Získala — objednalo více výtisků v době 8 měsíců po 40 h celkem 43 společenstev — ale po přímém zaslání ukázky jenom 3, objednávky ostatní byly učiněny teprve buď po prvním, po případě až druhém upozornění na spisek zvláštním tiskopisem. Ani tento výsledek nebyl by konečně tak zlý,

v mnohých směrech vznikly kursy či běhy živnostenské buď všeobecné neb pro různé živnosti pořádané. Za jakýsi počátek takovýchto kursů lze pokládati přednášky prof. Lukáše z chemie, pořádané a vydržované po řadu let »Jednotou pro povznesení průmyslu v Čechách«. Další krok stal se v roce jubilejní výstavy zavedením soukromých kursů barvířských doc. Jos. Schneidrem a podporované teprve později Prům. Jednotou, později i obchodní a živn. komorou v Praze. Docent Schneider rozšířil tyto týdenní kursy barvířské na všechny obory barvení různých surovin (bavlny, vlny, hedvábí, koží, peří, slámy, chem. čištění látek). Po založení technologického musea komorou pražskou doc. Schneider jako přednosta chemického oddělení musea rozvinul neúnavnou činnost i v jiných oborech chemického průmyslu (koželužství, mydlářství atd.), v kteréž činnosti pokračují a ji na další odbory (zdobení kovů, fotografie atd.) rozšiřují jeho nástupcové.

Přirozeno, že museum nezůstalo jedině na těchto kursech chemického průmyslu, nýbrž začalo rozvíjeti skoro horečnou činnost ve všech směrech předstihujíc takto daleko hojně ji dotovanou státní službu na povznesení živností ve Vídni.

Vídeň pohlížela s řevnivostí na tuto činnost našeho mladého, z vlastních prostředků vzniklého ústavu, a dokonce podceňovala i kratší kursy. Zavedl jsem sám po šestileté praxi barvířské a tiskařské týdenní kursy barvířské v Brně, které teprve třetím rokem domohly se subvence zemské, a hájil jsem nutnost a prospěch těchto kursů tím, že jsem dokázal, že mají podávati praktikům hlavně novinky posledních let, o kterých se obyčejně dovídají, až když jsou využitkovány velkoprůmyslem a nahraženy opět něčím výhodnějším. K témuž náhledu dospělo konečně i ministerstvo obchodu a začíná přáti i těmto krátkodobým kursům. Tato potřeba seznamování s osvědčenými novinkami vyskytuje se aspoň po několika letech v každém odboru. Není-li možno buď pro nouzi o přednášejícího neb pro malý počet příslušníků některého odboru pořádati takovýto kurs v místě samém po večerech, nedělích a pod., musí-li se pořádati jenom v hlavním městě, není mnohdy ani možno jednotlivcům z venkova súčastniti se delších kursů — ostatně v promýšleném kursu týdenním při

---

kdyby as 60 předsedů společenstev spisek zaslaný pro členy společenstva bylo nezaslalo obratem pošty zpět, a charakteristické je také to, že mezi oněmi 60 společenstvy je ¼ krejčovských, pro něž je spisek svým provedeným praktickým příkladem dvouměsíčního účtování v živnosti krejčovské jako stvořen.

K vydávání těchto laciných »Pomůcek« i »Epištol« jsem se odhodlal po seznaných zkušenostech a přináším jim dosud při značné práci ještě i oběti hmotné, avšak myslím, že při vytrvalosti přece podaří se mi zjednati dobrým »Pomůckám« stále většího rozšíření. Doufám, že po uvedení těchto okolností a příčin sporého vydávání odborných spisů pro živnostníky a nesnadné jich rozšiřování se mnoho ku prospěchu knižního trhu odborných knih živnostenských změní, a aby se tak ku rozkvětu všech živností co nejdříve stalo — jest účel této úvahy.

8 hodinách denně dá se již probrati dosti obsažná látka. Poněvadž pak výklady se střídají s praktickým prováděním, neunavuje kurs ani tak účastníky, jako spíše přednášeče. Pro některé odbory (krejčí, obuvníky, truhláře) pořádají se již kočovné kursy i v jiných městech a zajisté se pomalu rozšíří i na jiná města i odbory. Při vhodné volbě města bude kurs takový přístupným nejbližšímu okolí a s menší obětí pro živnostníky. Nejsnáze daly by se pořádati kursy účetnické a k obchodnímu vzdělání směřující, neb k těm by se všude snadněji nalezl přednášející, buď z peněžního ústavu místního, po případě ze závodu průmyslového neb některého obchodu. Dostalo-li by se mimo to navštěvovatelům kursu vhodné a krátké pomůcky k nahlédnutí v případě pozdější potřeby, zajisté by se kurs takový musil potkati všude s výsledkem. Ovšem ten, kdo řídí kurs, nesmí snad v kursu ukázati, co všecko sám umí, nýbrž jen, co účastníci skutečně pro svou potřebu vyžadují.

Všimneme-li si vzniku těchto kursů u nás, shledáme, že po nich nevolalo živnostnictvo samo, byly zaváděny ústavy neb jednotlivci, kteří uznali za nutné chrániti mnohé odbory před úpadkem seznamováním s pokroky docílenými v cizině. Ovšem nelze tu příslušníkům stavu živnostenského činiti výtky; vyšli z ovzduší tradic, že jim stačí to, čemu se naučili u mistra, zapomínají však, že dříve cestováním (vandrem) na zkušenou doplňovali vědomosti své zkušenostmi jiných mistrů a jiných zemí. Nyní, kdy cestování již tolik nekvete, ač přinášelo mnohý prospěch, nyní, kdy mnohý vyučenec nevyhledá ani již jiného mistra a hned si po určité době samostatnou živnost zavádí, jeví se takovéto kursy tím nezbytnějšími, a měli by živnostníci, kde tomu jenom trochu poměry a okolnosti jsou příznivy, co nejvíce jich se domáhati a zvykati si se své strany přinášeti jim i oběti hmotné v pevném vědomí, že tyto oběti se jim stonásobně nahradí. Snad i kočující kursy mělo ministerstvo obchodu na zřeteli při obmýšleném jmenování kočovného učitele.

Proto by se mělo živnostnictvo domáhati zařizování technologických museí (ústavů pro povznesení živností) jako středisek těchto kursů, a dosáhne-li zemská jednota živnost. společenstev na Moravě po mém návrhu tohoto musea buď od obchodní komory brněnské nebo od země, bude to zajisté dalším pokrokem. Společenstva by měla nemajetným a snaživým členům poskytovati podpory k návštěvě kursů, po případě se závazkem, že budou, povede-li se živnostníku dobře, časem opět vráceny, čímž by se k takovýmto vzdělavacím účelům mohl utvořiti zvláštní podpůrný fond při každém společenstvu. Osvědčené stroje, vyzkoušené technologickými musei, měla by si jednotlivá společenstva opatřovati a používati jich společně ku zlepšení, zjednodušení a zdokonalení své výroby. Vůbec by si i jednotlivci při nákupu strojů měli zvyknouti ptáti se technologického musea o posudek, zda ten onen stroj se pro poměry a výrobu jich hodí, aby vyvarovali se

koupi zbytečné, nevýhodné nebo bezcenné; případně by si mohli stroje dříve v museu vyzkoušeti a naučiti se s nimi zacházeti. Rovněž mají se obraceti o radu a posouzení surovin buď k technologickému museu neb jiným výzkumným stanicím a laboratořím a nelitovati nepatrného poplatku za rozbor, zejména jde-li o nákup větších zásob — mnohdy rozdíl ceny mnohokráte vyváží zapravený poplatek a výrobce uvaruje se často škody a poškození jména zpracováním takové suroviny. (Dokončení.)

Vzdělavací ruch v živnostnictvu.

Úvahy prof. **B. Holmana**, Brno.

(Dokončení.)

IV. Přednášky pro živnostníky.

Přednášky pro živnostníky máme dvojí, organisační nebo vzdělavací; avšak poučnými mají býti oboje. Je přirozeno, že v ruchu organisačním, soustřeďováním živnostníků v zemských jednotách živnost. společenstev, převládají na schůzích přednášky prvního druhu a přednáškám směru druhého nepřikládá se již význam, jen aby se neřeklo, že se i v tomto nic nedělá.

Přednášky organisující mají organisovati ku práci. Ale to, co se tu a tam snad vykoná, není v poměru k počtu těchto přednášek. Nedovedly ani probuditi k činnosti více řečníků, ani vyvolati nové látky k přednáškám. Řečníky z kruhů řemeslných v zemích koruny svatováclavské snadno byste vypočetli na prstech obou rukou. Tyto organisující přednášky nemají se opírat o výhody jiných stavů bez uvedení příčin těchto výhod a obětí jim stavy dotyčnými přinášených, nemají vyvozovati z toho, že se pro stav živnostenský od státu a jiných oborů dosud málo dělalo, nemají snad protivy různých stavů ještě více přiostřovati! Takovéto přednášky nepovzbudí k práci, ony jedině roztrpčí, učiní posluchače nespokojenými a utvrdí v tom, že není povinností jich samých, aby se o sebe starali, nýbrž povinností jiných orgánů: států, obcí atd., aby tento důležitý stav střední udržely. Nemenší vada těchto přednášek je délka trvání jejich; v každém referátě čteme, že řečník v řeči $1^1/_2$—2 hodiny trvající probral otázku živnostenskou s odbornou znalostí atd. Z přednášky utkví v mysli posluchačově jenom místa pochybná, mnohdy i zúmyslně překroucená. On slyší v průběhu řeči několikráte, jaké postavení mají na př. radové soudů, kteří jenom akta podpisují, a jakou pensi za to dostávají. Při tom však řečník pomlčí, že v době, když nynější živnostník vyšel ze škol, musil nynější rada za značného nákladu ještě pilně studovat plných 12 roků, že v této době živnostník se vyučil a vydělával 8—9 roků, již jako tovaryš, nebo docela se učinil samostatným! Řečník neřekne, že úředník po vykonání všech zkoušek musil státu, jak bývalo, sloužiti dva roky zadarmo a při tom stav representovati, pak že měl třeba 6—8 let 500 zl. ročně a tak že

se dostal k radovství, nestala-li se mu nehoda v úřadě, po 20 až 25 letech úmorné práce. Řečník nepoví posluchačům, že v každém podpisu, kterým po rychlém přečtění spisů rozsudek jiného schvaluje, leží celá jeho existence, čest a blaho celé rodiny. Kdyby řečník takto postavení soudního rady vylíčil a snad ještě dodal, že ve spravedlivém a nestranném rozsudku jeho mnohdy se může octnouti čest a existence některého z přítomných a že musí býti vzhledem k své namahavé průpravě až k tomuto úřadu, vzhledem k své zodpovědnosti a potřebnému klidu dobře placen, zajisté by nebylo toho zlehčování a závidění úřednictvu, učitelstvu a pod., s jakým právě dnes tak často se shledáváme v kruzích praktických. Co do pense, kdyby řečník vysvětlil, kdy, proč a zač tuto pensi dostane, že musí z každého jmenování a postupu platit taxy, které činí sta, že musí po celou povinnou 40letou dobu služební platiti určité procento ročně ze služného a že musí od počátku služby po celých 40 let býti v úřadě 8 hodin i déle denně a d u š e v n ě p r a c o v a t a že se nesmí v době úřadování z úřadu vzdalovati, pak by i na toto zajištění pense nepohlížel živnostník se závistí, nýbrž jako zaslouženou odměnu za 40letou práci. Kdyby ještě řečník se zmínil, kolik z těch platících na pensi se této dočká a dočkají-li se jí, jak dlouho jim dopřáno jí ve zdraví užívati — pak by myslím posluchači na závist ani nepomyslili.

Naopak v přednáškách měli by řečníci uváděním těchto případů stavěti je za v z o r s v é p o m o c i! Rozumný úředník kterékoli kategorie nezůstává jen na tomto povinném placení na pensi, on se pojistí na dožití, pojistí dětem věna, on pamatuje stále na to, aby stáří měl co možná bezstarostné. Kdyby upozornili řečníci, aby živnostníci již od doby vyučení svého v poměru svých vzrůstajících příjmů si platili na pojištění pro případ staroby, nemoci neb invalidity, že by se mohli rovněž této pense, tohoto zajištění dodělati a to po případě již dříve než po 40 letech, kdyby uvážili živnostníci ještě, že se mohou státi již ve stáří 25 roků samostatnými, kde tomu jsou poměry příznivější, ještě dříve, kdy při úplném ovládání svého odboru a píli záhy nestačí sami zakázkám, mohou přibírati tovaryše a učně, kteří jim pomáhají vydělávati, tedy při vědomí, že svou pílí a postavením nejenom uživí sebe a svou rodinu, ale že poskytují i výživy jiným, pak by každý živnostník na své s a m o s t a t n é p o s t a v e n í zcela jinak polížel.

Kdežto úředník při s t á l é o d v i s l o s t i je poukázán na postup, který je mnohdy velice pomalý, a dociluje teprve ve stáří větších příjmů, může dovedný a přičinlivý živnostník ještě za mládí vydělati tolik, co úředník na sklonku své životní dráhy, a může ovoce svého přičinění při úplném zajištění budoucnosti požívati ještě v plném květu životní síly. Ovšem nesmí odebíhat z práce do hostinců neb po jiné zábavě, jak tomu velice často bývá.

Učinil-li jsem tuto větší odbočku, učinil jsem to z nutnosti

neboť jsem náhledy z počátku uvedené měl příležitost často vyslechnouti.*)

Tím, že tyto organisující přednášky nevzbuzují ku práci, míjejí se svým pravým úkolem. Navržená obligátní resoluce se otiskne v některém listě a upadne pak v zapomenutí — jako všechny řeči na schůzi takové pronesené . . .

Přistoupení společenstva k »Jednotě« nezpůsobuje ve společenstvu zpravidla jiného ruchu, než že společenstvo musí odevzdávati Jednotě určitý roční příspěvek a žehrá na to, že za tento příspěvek od Jednoty ničeho nedostává — a proto se příspěvky liknavě scházejí. Což by nebylo možno při průměrném poplatku 15 K ročně zasílati jim společný orgán zemských jednot zadarmo? Kdyby s tímto orgánem splynul i orgán »Ústředního spolku živnostníků moravských«, který organisuje ostatní spolky živnostenské na Moravě, mohl by i těmto list býti posílán. Při tomto rozšíření listu by se získalo ještě více inserátů, a co nejmírnějším předplatným a dobrou redakcí nalezl by list i jinak hojné rozšíření, tak že by sdružení jej vydávající ničím ani přispívati nemusila.

Snad by se doporučovalo vydávati ve sbírce jakési vzorné organisační i poučné přednášky tímto společným listem a rozesílati je zejména společenstvům a spolkům dosud k organisaci nepřináležejícím, aby byly tímto o účelu organisace poučeny. Tato obět přinesená organisaci nebyla by ani tak velkou jako dosud pořádání organisujících schůzí a urychlila by zajisté zorganisování dosud více než poloviny zbývajících společenstev! Společenstva, která by takto sama vlastním rozhodnutím k organisaci přistoupila, učinila by to již u vědomí na se vzatých povinností, ale i výhod jim z organisace vyplývajících. Zajisté by se takovémuto vydávání poučných přednášek dostalo různých subvencí, avšak i bez těchto by se vydávání obešlo, kdyby byly přednášky otisknuty dříve ve společném orgáně a použitím sazby opatřeny zvláštní otisky. Na vzorné organisační přednášky by měly Jednoty vypsati konkurs.

K systematickému přednášení poučnému v přednáškách netrvajících déle jak $^3/_4$—1 h. mělo by se přikročiti v každém společenstvu, po mnohých přednáškách by se měl zavésti rozhovor

*) Sám jsem byl na takové organisační schůzi, kde jsem řečnil o školách odborných. Čestou (4 hodiny trvající) upozorňoval jsem ostatní pány řečníky z kruhů živnostenských, aby řečnili krátce a drželi se věci, sám jsem upozorňoval, že ač předmět své řeči ovládám, že jsem si celou řeč napsal a že ji přečtu, a to proto, abych se snad v proudu volné řeči příliš od hlavních bodů neodchyloval. Byl jsem jimi ujištěn, že tak učiní — avšak jak jsem byl zklamán! Se svojí řečí byl jsem hotov za čtvrt hodiny, řečník o organisaci však »mluvil« za častého opakování ve směru téhož shora uvedeného příkladu za použití samých frásí celou 1 a půl hodiny, řeč, která mohla býti dobře ukončena v půl hodině, řečník druhý přednesl referát svůj v době půl hodiny, z něhož si zajisté každý pamatoval jen ukončení referátu slovy: »Až budete to potřebovat, pište a my Vám to pošleme.«

o ní, aby se seznalo, jaký zájem přednáška v posluchačstvu vzbudila. Přednáška dlouhá sebe poutavější unavuje a ve stále napjaté pozornosti udrží jen malou část posluchačstva. Přednášky pro určité odbory pořádané mají přihlížeti ke skutečným potřebám odboru, aby v nich posluchači nalézali prospěch — pak budou četně navštěvovány a se zájmem sledovány. Přednášky tyto musí připouštěti i činění poznámek posluchači do zápisníků a zejména nejdůležitější místa bylo by dobře znamenati na tabuli. Tím by se staly tím, čím mají vlastně býti: pokračováním školy. Nestačí přinésti si z takové přednášky snad jenom dobrý dojem a spoustu myšlenek, které se brzo z mysli ve všedním boji o život vytratí — ony mají zanechati v mysli trvalé stopy. Tam, kde přednášku možno podporovati názorem, ukázkami, nemá se toho nikdy opomenouti. Přednášející nemá snad látku jenom dokonale ovládati, on ji musí uměti srozumitelně podati, býti zkrátka také dobrým učitelem. Tento vyučovací moment mělo na zřeteli ministerstvo obchodu, když chtělo jmenovati kočovného živnostenského učitele. Jako nejsou kočovní učitelé hospodářští vyvoleni z řad praktických hospodářů, nýbrž z řad učitelů hospodářských škol, tak i zde tomu mělo býti rovněž tak.*)

Při přednáškách odborných nepadá na váhu množství posluchačů, nemůže býti jejich účelem, aby vykazovaly za každou cenu značné účastenství, aby toto bylo jaksi odměnou přednášejícímu, nýbrž ony mají přilákati ty vrstvy, pro něž jsou určeny. Nečiní příznivý dojem, když místnost je většinou naplněna žactvem ať třeba škol odborných a když praktičtí příslušníci stavu jsou v posluchačstvu jenom rozptýleni. Takové přednášky (československé obchodnické besedy v Brně) mají vzbuditi zájem hlavně u příslušníků stavu, pro který jsou určeny, a bude vždy lépe, když vykáží ponenáhlý vzrůst posluchačů, než při takto více uměle docílené návštěvě snad úbytek jich — hosté mohou býti sice připuštěni, ale nemají převládati!

Končím větou, kterou jsem úvahu započal, že přednášky pro živnostníky ať organisační ať vzdělavací mají býti oboje poučnými, mají vždy nabádati k práci a rozšiřování vědomostí, neboť u nás, jako národa malého, je velkého a pravdivého významu přísloví: »V práci a vědění jest naše spasení.«

V. Péče o dorost živnostenský.

Ze všech předchozích úvah je zřejmo, že snahy po dalším sebevzdělávání živnostnictva jsou celkem nepatrné. Bral-li jsem v některých statích živnostnictvo v ochranu, nepřikládaje mu ani tolik viny, nezměňuje to na celkovém stavu věci ničeho. V předchozích statích jsem snad ani polovinu toho nevytknul, co by se vytknouti dalo, naznačil jsem poměrně málo, avšak kdo věci jen

*) O úkolech takového kočovného učitele zmínil jsem se podrobně v čísle prosincovém minulého ročníku.

trochu sleduje, vidí dále a snad ještě černěji. Co se kde dobrého a více koná, obyčejně buď nevychází z řad příslušníků stavu živnostenského anebo to aspoň příslušníci stavu toho sami nevykonávají. Pohleďme na časopisectvo živnostenské, jak živoří a jaký je celkový směr a ráz jeho! Vždyť ani svou politickou váhu nedovede živnostnictvo uplatniti jediným politickým denníkem — kdežto dělnictvo jich má několik! Z té příčiny nemůže zavčas hájiti ani své stanovisko a nemůže mnohdy příznivé politické situace ve svůj prospěch využitkovati. Avšak snad je dobře, že tomu tak není, neb dle zkušenosti by i tento list nebyl svěřen pravým rukám a snad by ještě i to, co je kde dobrého a zdravého, pomohl odstraniti a zanášel by místo svornosti ještě spíše símě rozkolu.

Ze všeho, co jsem již dříve uvedl, zřejmo, že příčinu tohoto smutného stavu sluší hledati v průměrném malém vzdělávání celého stavu. Ti, co mají skutečně vzdělání větší a odborné, obyčejně hledí ho využitkovati jenom ve svůj prospěch.

V proudu organisačním jest živnostnictvo na nepravé cestě, zabývá se více čistě osobními zájmy, stará se více jenom o svou budoucnost a ne o budoucnost celého stavu. Usiluje o starobní pojištění, ale nepomýšlí na to, že pro ně samé již nemůže míti mnoho významu, a proto, že již samo si nemůže toto pojištění zajistiti, žádá podpory se všech stran. Starobní pojištění může míti význam a cenu u toho, kdo začne naň platiti ve 20. roce a ne snad teprve ve 40., dokonce 60. roce věku svého, tedy vlastně již na sklonku svého žití. Živnostnictvo se domáhá úvěru, ale opět zapomíná, že k tomu potřeba přesného vedení knih, z nichž by byla zřejma jeho schopnost výrobní. Živnostnictvo pro tuto svépomoc nechce přinésti žádných obětí a mohlo by si snadno, jak jim již nejednou vytknuto bylo, utvořiti aspoň částečným soustředěním jmění společenstev — potřebný základ k této svépomoci. Živnostnictvo domáhá se mnohdy věcí, o nichž samo nemá jasného názoru, v nichž ale již napřed vidí svou spásu (řemeslnické komory). Usiluje o rychlé organisování, ale dbá málo o svůj dorost. Hubuje na pomalé vyřizování záležitostí u všech úřadů, ale samo zapomíná, že si vede u vyřizování svých vlastních zájmů ve své organisaci ještě pomaleji, mnohá věc vyžadující jenom podpisu čeká na vyřízení několik týdnů, a tu projde jenom jedinou kanceláří. Majetnější živnostnictvo nepřidržuje svých dětí k živnosti, chce jim pojistiti lepší budoucnost vyšším studiem, které nevede ku samostatnosti a poskytuje počátek příjmů (a jakých!) teprve v 25. až 30. roce. Zámožné živnostnictvo při vdávání svých dcer dává přednost nepatrnému úředníku před živnostníkem, ono nemá samo vážnosti ke svému stavu. To všecko živnostnictvo samo vidí, ale nedá se nikterak přesvědčiti, že tím je samo vinno, že hlavní příčina, proč ani mladý dorost nemá o nic lepší názory, leží hlavně v tom, že mu nepřeje většího vzdělání, než se dostalo starším.

Větší část živnostnictva ještě dosud pohlíží na pokračovací školu jako na zbytečné zařízení, které živnostnictvu ode-

*

bírá pracovní sílu v učních, kterým, jak opět jindy tvrdí, přináší jenom hmotné oběti. Jak ale z hospodářství živnostníků patrno, učeň vydělává — jako laciná síla pracovní — vždyť by si jich tak mnohý řemeslník, kdyby z nich měl škodu, tolik nedržel! Že tím snižuje hodnotu a jakost práce ruční na prospěch výrobků továrních, uvádí do života řadu nedoučenců, kteří dále tímto zhoubným směrem působí, že se tím stává hrobařem svého stavu, takový živnostník nenahlédne.

Dokud posílá většina živnostníků učně do školy pokračovací s hubováním, nemůže tam učeň jíti s chutí a láskou, on tělesně zmořen se tam jde většinou prospat. Za těchto okolností, za této výchovy a večerní návštěvy školy pokračovací nebude ani v nynější nejmladší generaci snahy po potřebě stálého dalšího sebevzdělávání více, než je u nynějších mistrů, nebude se ani na dále dobře vésti odborným časopisům a knihám, ani organisaci a sdružování.

Před třemi lety, v době příprav k prvnímu všeslovanskému sjezdu živnostníků, pozvedl jsem poprvé hlas ve prospěch školství pokračovacího, hlas můj sice úplně nezanikl, ale nemohl docíliti toho, co pokládám za nezbytné, uvolniti učňům pro návštěvu škol pokračovacích dobu denní, zkrátka školu večerní proměniti v denní, aby se stala doplňkem učení v dílně, aby na ni nebylo pohlíženo jako na zbytečný přívažek, obtíž a zkracování mistra v jeho právech. Dovolával jsem se po sjezdu, na němž o tomto nejdůležitějším požadavku školy pokračovací nebylo učiněno ani zmínky, toho, aby si živnostnictvo vzalo za jediný bod jednání nového sjezdu jenom rozřešení nejpalčivější a nejnaléhavější otázky učednické a pro řešení její ve svém vlastním středu činilo pilné přípravy. Od té doby uplynuly 3 roky věnované skoro výhradně jenom organisaci, která nepřinesla žádnou práci, ale spíše v organisaci roztrpčení.

V době, kdy volají naši političtí vůdcové po naší samostatnosti, ztrácíme ji čím dále tím více a až bude výroba řemeslná i zemědělská soustředěna v málo rukách a to většinou nám nepřátelských, pak nám ta samostatnost bude již sotva dána.

Tak jako nedovedlo pro tehdejší nevyspělost svou živnostnictvo využitkovati živnostenské svobody ve svůj prospěch, tak, nebude-li přikročeno k usilovnému vzdělávání se, musí jeho samostatná práce zaniknout a bude podrobena velkokapitálu. Dokud nebude aspoň u většiny příslušníků stavu živnostenského vyvinuta potřeba a nezbytnost dalšího vzdělávání se, dokud většina nebude odebírati své odborné (ovšem dobré) listy a neopatří se odbornými knihami a nevyužitkuje každé se vyskytnuvší příležitosti ku vzdělávání, dotud nebude naděje na zlepšení stávajících poměrů.

Kde má však i nynější učeň přijíti k tomu pevnému přesvědčení, že mu je nezbytno učiti se dále? Může k tomuto poznání přijíti v dílně, kde neslyší než liché hovory, kde snad 98% učňů nevidí vůbec za celou dobu učení nic jiného tisknutého než

staré noviny k balení zboží, platební rozkazy a pozvánky do zábav! Může choditi s chutí do večerní školy pokračovací, když vidí, s jakou láskou je tam posílán a jak je škola celým jeho okolím zlehčována? Může míti z této návštěvy prospěch, když tam jde třeba již po 12hodinné někde těžké práci, tělesně zmořen? Co platna návštěva školy, když učni není dopřána chvilka, aby si to, co ve škole seznal a slyšel, doma zopakoval? Proto tvrdím, že nynější škola pokračovací přináší snad užitky jenom docela malému procentu žactva a jen některých odborů, to malé procento se pak ztrácí v ostatním množství a proto nejeví se účinek školy této ani v té nové samostatné generaci živnostenské. Nechci uváděti další příčiny odporu proti škole pokračovací, neboť jsou nízké a tak příčící se pravému vzdělání a pochopení důstojnosti lidské a zodpovědnosti k svému stavu, a vrcholí hlavně v tom, co stav řemeslný sám vytýká velkokapitálu — jenom ve využitkování pracovní síly — jenom že zde, abych jedním slovem to odbyl, nerozumném využitkování sil nevyspělých a dosud nevyučených.

Jak to však má řemeslnictvo uznati, jak se má vzchopiti k nápravě, když většina samostatných řemeslníků pracuje hlavně s tímto materiálem! Jak se má za těchto okolností přivoditi obrat k lepšímu? Navrhoval jsem, jak řečeno, hned po prvním všeslovanském sjezdu živnostenském za hlavní a nejlépe jediný úkol sjezdu příštího řešení otázky učednické a z té zejména nutnost denního vyučování na pokračovacích školách.

Snad by se našlo dosti společenstev, která by poslala uvědomělé delegáty k tomuto sjezdu, a tolik jednotlivců, aby se na sjezdě na základě předběžných úrad dobře rozřešila otázka tato důležitá pro záchranu a nový rozkvět řemesel. Oprav těchto musilo by se živnostnictvo domáhati cestou zákona.

Kdož by ani zákona neuposlechli, musili by se vzdáti učňů a v tom by byl mnohý prospěch — řemesla by ztratila špatné vyučence a přebytku učňů.

Snad mnohý, když by již uznal nutnost dalšího usilovného vzdělávání, namítne, že jsou poměry učňů k mistrům jiné, než bývaly, že pominul již bývalý rodinný poměr. Proč ale pominul? Nemá učeň proto, že u mistra snad nespí nebo se nestravuje, pohlížeti na mistra s úctou a synovskou láskou jako ke hlavnímu budovateli své existence a celé další budoucnosti? Není-li tomu při změněných poměrech tak, může se viniti z toho dosud nerozumný učeň? Zajisté ne, a proto tvrdím, že vina změny tohoto poměru spočívá hlavně na straně mistrů. Mistr při volbě učně není a nemůže býti ani nucen každého přijmouti, tudíž nepřijímej mladíka, který se vzděláním a povahou k živnosti té nehodí, nebo přijmi jej s výhradou, že seznáš-li toto, že si jej v učení neponecháš. Nechť mistr při přijímání učně hledí k tělesné vyspělosti jeho, aby mohl skutečně zastati práci, která jej očekává. Nechť mistr, který je snad slabší ve čtení a psaní (jak tomu dosud v mnoha případech bývá), nepohlíží na lepší literní vzdělání učně

se žárlivostí, naopak nechť žádá vždy předložení vysvědčení dobrého, a nechť dopřeje učni ještě dalšího doplnění mnohých předmětů ve škole pokračovací a neostýchá se tohoto ve svůj prospěch využitkovati. Zdaž by neučinil takový mistr lépe, kdyby učni řekl: »Ty hleď si všeho na pokračovací škole a abych věděl, že tomu tak, dám ti psát účty a zavedeš mi účetní knihy.« Musil by se snad za tato slova mistr hanbiti? Zajisté ne — nemusil by se styděti ani za doznání, že on dobrodiní naučiti se těmto věcem nemohl býti účastným.

Jaký prospěch by již z těchto několika slov mistr měl, jaký by tu zavládl rodinný poměr a s jakou chutí by učeň pospíchal do školy a jak by vše sledoval. S touto povzbuzenou chutí k učení hleděl by si opatřiti i další knihy a rozumný mistr by mu je za odměnu opatřil i sám a sám by si jich všímal. Tedy právě naopak, pokračovací škola by měla býti tmelem mezi učněm a mistrem a ne jako dosud žíravinou, která spojitost rozrušuje, ničí! Zda by mistr nezískal správně podaným účtem vážnosti u zákazníka? Nyní se účtu od mnohého staršího mistra nemůžete dočkati, hlavně z té příčiny, že jej nedovede napsati, a když jej obdržíte, buď mu nerozumíte anebo se mu upřímně zasmějete — nedělá se tím mistr i před učněm mnohem více směšným? Jak by jej teprv těšily dobře zavedené knihy, z nichž by viděl, kdo mu je co dlužen a mnoholi vydělá a na čem, mnoho-li a zač vydá. Poznal by spíše, čeho by se měl přidržeti, aby vydělal více.

Ovšem při uzákonění denní školy pokračovací musily by tyto školy býti všude zavedeny a měl by si je vzíti úplně na starost stát. Nakládá-li stát jenom na průmyslové školy přes 8 milionů, na školy, které opatřují materiál hlavně velkoprůmyslu, má také povinnost, aby se staral i o další vzdělávání živnostnictva zakládáním odborných škol a vydržováním škol pokračovacích. Vždyť tyto školy nevyžadují velkého nákladu, při 6—8 hod. týdně v každé třídě nevyžadují samostatných sil učitelských. I v menších místech daly by se zaříditi.

Nyní se zakládají též učňovské besídky, které jsou státem i různými korporacemi štědře podporovány. Tyto besídky mají udržovati učně na pravé cestě shromažďováním jich v neděli odpoledne ku společné a ušlechtilé zábavě. Já v těchto besídkách nespatřuji záchranu, neb nutiti do nich učně nelze a dobrovolně se dá do nich zapsati jen lepší učeň, který by i jinak v té době špatné společnosti nevyhledával. Kolik takových besídek by musilo býti v Praze, Brně a vůbec velkých městech, jakého nákladu by vyžadovaly a kdo by je řídil? Prospěšnější než sezení v besídkách jest uváděti učně seskupené po odborech do museí, sbírek, vzorných dílen, továren, upozorňovati je na umělecké stavby, prostředky dopravní atd. — v létě pak pořádati s nimi vycházky do přírody spojené s prohlížením stavitelských památek neb závodů průmyslových a tak uváděti je do míst, kam by jim samotným buď nenapadlo jíti, neb kam by jim jinak vstup ani dovolen nebyl.

Uzavírati učně v neděli dopoledne ve škole, odpoledne pak v besídkách nezdá se mi již ani ze zdravotních ohledů zrovna doporučitelno, lákati pak učně již zkažené do besídek poskytovaným v nich občerstvením, zdá se mi rovněž pochybeným. Nechci se tím snad stavěti proti zakládání těchto besídek, ale obávám se, aby péče o tyto besídky nezatlačovala do pozadí snahy po reformě škol pokračovacích a myslím, kdyby peníze vynaložené na besídky věnovány byly na zakládání řemeslných odborných škol pokračovacích, — že by bylo účelnějším.

O péči a důležitosti vzdělávání učňů pořádanými výstavami učňovskými bylo již mnoho psáno, avšak i tu spatřujeme, že se o pořádání těchto výstav starají více školy pokračovací, avšak věnuje se jim i dosti pozornosti řemeslníky samotnými a bylo by jenom k přání, aby se pořádání těchto výstav ještě více šířilo. Udělování peněžních podpor by se mělo umírniti a dáti podpor raději méně, ale cennější.

Učiniti s několika vyznamenanými učni cestu do Prahy, Vídně k návštěvě technologických a jiných museí, sbírek neb památek by zanechalo mnohem trvanlivější dojem v mladé mysli a bylo by účinnějším povzbuzením pro učně, než mnoha menšími dary peněžními možno docíliti.

Účelnějším a vhodnějším prostředkem k vyplnění nedělní volné chvíle učňů zdá se mi vydávání zábavného a poučného časopisu pro učně, jak bylo navrženo v Zemské jednotě živnostenských společenstev na Moravě. Pravil jsem, aby se o tom stalo dohodnutí se Zemskou jednotou v král. Českém, tak aby list byl vydáván péčí obou jednot. List laciný a dobře redigovaný byl by odebírán majetnějšími učni, věnovaly by mu školy pokračovací přízeň a pomoc a snad i pokročilejší společenstva by mu neodepřela podporu. Učeň by si již zvykl odebírati časopis a upozorňován v něm na odborné časopisy a knihy, začal by si i těchto záhy všímati.

Časopis by nalezl záhy hojně odběratelů v řadách učňů a přiváděl by spíše i špatnější učně na cestu dobrou, poněvadž by neobmezoval jejich svobodu tolik jako besídky a byl by jejich vlastnictvím. Sebe poučnější rozpravy v besídkách upadnou u učňů pomalu v zapomenutí, kdežto v časopise by si učňové mnohou povzbuzující a poučnou stať mohli znovu v mysli oživiti.

Mohl bych uvésti ještě tak mnohé, avšak myslím, že stačí to, co uvedeno, aby se ti, jichž se to hlavně týče, vzchopili ku práci. Nechť vyzvou Zemské jednoty všechna společenstva a spolky živnostenské v zemích koruny svatováclavské k úvahám o otázce učednické a o denním vyučování na školách pokračovacích. Pronesou-li aspoň pokročilejší společenstva a spolky své náhledy a zkušenosti, budou moci Jednoty tohoto materiálu užiti k vypracování určitého návrhu, který by mohly předložiti nejbližšímu všeobecnému sjezdu živnostenskému k posouzení a schválení. Když sami zástupcové stavu živnostenského rozluští otázku učed-

nickou tak, jak toho doba nynější vyžaduje — jenom tím zachrání řemesla před úpadkem, národ před ztrátou tisíců samostatných existencí a tím také nejlépe poslouží naší samostatnosti. Vznikla by opět snaha po usilovné práci a zdokonalení stavu živnostenského — který se nyní pohříchu stará více o liché politisování a hledá pomoci všude jinde, než tam, kde by ji nalezl — totiž sám u sebe — ve svém vlastním středu.